

Василенко Д.Л., кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінально-правових
дисциплін Українського державного університету
фінансів та міжнародної торгівлі

Аналіз положень міжнародно-правових актів, що забезпечують права
і обов'язки учасників кримінального судочинства України

У міжнародному співтоваристві держав посилюється тенденція до розширення правового співробітництва, спостерігається взаємопроникнення правових теорій, вчень, поглядів, інтенсивний обмін юридичною інформацією, прийняття погоджених і подібних актів і норм. Результатом даного правового співробітництва є застосування іноземного кримінально-процесуального права та судової практики, що служить правильному застосуванню міжнародних норм в законодавчій і правозастосовній практиці. Взаємодія різних за значенням, змістом та сферою дії міжнародних і українських правових актів, зокрема в галузі кримінально-процесуального права України, проявляється в закріпленні багатьох міжнародних норм у Конституції, їхнє включення в кримінально-процесуальне законодавство України. У рамках міждержавних об'єднань (Європейський Союз, РС, СНД) виробляється методика виявлення колізійних норм та їх усунення, загальна політика зближення в тих або інших сферах, приймаються різні заходи імперативного та диспозитивного характеру і модельні законодавчі та нормативно-правові акти, свого роду правові орієнтири для України й іноземних країн.

Перш ніж визначати форми застосування міжнародних норм у кримінальному судочинстві України, необхідно розглянути процес їх включення в правову систему України. У науковій літературі відзначається, що в процесі включення міжнародних норм в українську систему законодавства можна виділити ряд етапів.

При підписанні Україною міжнародних договорів необхідно дотримуватися загальних і специфічних юридичних вимог. Вони закріплені у ст. 4 ЗУ “Про міжнародні договори України”. Встановлено вимогу, визначити відповідність міжнародного договору Конституції та законам України.

Здебільшого в кримінальному судочинстві України правоохоронні органи застосовують міжнародні норми договірної характеру, що мають зобов'язуючу дію або норми, що надають певні права учасникам кримінального процесу, від волі яких залежить, скористатися або не скористатися наданим правом.

Основу та зміст кримінального судочинства України становлять певні в законі правила поведінки органів досудового слідства, прокуратури і суду з порушення, розслідування, судового розгляду та вирішення кримінальних справ, а також всіх осіб, які беруть участь у процесі, що вступають один з одним у правові відносини. Регламентована законом діяльність учасників кримінального судочинства спрямована на забезпечення реалізації кримінально-процесуальних норм. Залежно від виду кримінально-

процесуальних норм їхня реалізація виражається:

- 1) у дотриманні заборон й обмежень;
- 2) у виконанні обов'язків;
- 3) у використанні свого суб'єктивного права учасником кримінального процесу;
- 4) у здійсненні запропонованих законом владних повноважень певними, що беруть участь у справі особами.

Вважаємо, що міжнародні положення, які інкорпоровані в кримінально- процесуальні закони, реалізуються за допомогою застосування перерахованих кримінального процесуальних дій учасниками процесу.

Вважаємо доцільним, виділити таку форму реалізації міжнародних норм в Україні, як видання внутрішньодержавних імплементаційних актів, зміст яких становлять положення, що регулюють ті ж питання і у такий же спосіб, що й міжнародні норми. Практика внесення змін у кримінально-процесуальні закони та право досить різноманітна. Найпоширенішим способом є: включення в законодавчі акти України - джерела кримінально-процесуального права України (КПК України та інші закони) міжнародних норм, які забезпечують виконання правил, запропонованих міжнародно-правовими актами в галузі кримінального судочинства.

Зазначимо, що дане правило реалізації міжнародних норм, необхідно застосовувати, коли зміст кримінально-процесуального закону України не збігається з міжнародними положеннями або суперечать їм, кримінально- процесуальні норми не надають всіх необхідних міжнародно-правових гарантій учасникам кримінального судочинства України.

Конституція і кримінально-процесуальний закон встановлюють основні принципи кримінального судочинства України, з урахуванням міжнародно- правових норм. До них належать: здійснення правосуддя тільки судом, охорона прав і свобод людини і громадянина, недоторканість особи, житла, презумпція невинуватості, забезпечення підозрюваному й обвинуваченому права на захист, змагальність і т.д. Міжнародні документи регулюють і конкретизують їх зміст.

У ряді стадій кримінального процесу України закріплені положення міжнародно-правових актів. У міжнародному праві існують спеціальні норми, які регламентують важливі питання кримінального судочинства України.

Право на ефективні заходи правового захисту викладені в ст. 13 Конвенції 1950 р. Відповідно до неї, кожен, чії права, гарантовані Конвенцією, порушені з вини публічної влади, можуть звернутися зі скаргою в компетентну, включаючи суд, інстанцію.

Згідно, Основним принципам незалежності судових органів 1985 р., незалежність судових органів повинна гарантуватися державою і закріплюється в Конституції і законах країни.

Стаття 14 Конвенції 1950 р. забезпечує можливість користування правами і свободами, передбаченими даним актом і додатковими Протоколами, всім громадянам, що підпадають під їх дію, без дискримінації за будь-якою ознакою.

Міжнародні положення, сприйняті Конституцією, КПК України, ратифіковані законами України, включені в інші закони й нормативно- правові акти України - стають безпосередньої діючими, тобто підлягають переважному застосуванню. Конституція України містить цілісну систему правил, спрямованих на забезпечення й захист своїх прав і свобод, передбачених законом засобами і методами, осіб, що підпадають під юрисдикцію України.

Фундаментальні права, зафіксовані в загальною визначених актах міжнародного права і Конституції України, є правовою базою для похідних, але не менш важливих прав учасників кримінального процесу. Умовою ефективності заходів з дотримання прав людини є наявність у законодавстві держави таких правових норм, які визначають обсяг прав, їхній зміст і гарантії здійснення.